

Az értékakác*

SZŐNYI LÁSZLÓ, ERTI Budapest

Kiskunhalas határában, a rekettyési Bartucz-tanya mellett van egy fiatal akácos. Az egykori csemetekertben a csemeték egy részét a földben hagyták és a jó fejlődésű telepítés most záródik. Bejárásakor nemcsak az tűnt szembe, hogy a 40—70 cm tőtávolsággal induló akácos hamar záródott és törzsei között kevesebb a villás, az oldalágak gyengébbek. Sokkal feltűnőbb volt az, hogy a még érintetlen fiatalosban itt-ott, a többiek-nél jóval vastagabb törzseket találtunk. Ezek magasabbak is a társaiknál és a negyedik évben már fölējük kezdik teríteni nyurga, még csak egy-két hosszabb hajtásból álló koronájukat, hogy kialakítsák a fényhez ju-

A hétéves állományban már egészen szembetűnők a kiugró növekedésű, jól tisztuló, egyenes értékakácok (Kiskunhalas)

tott akác jellegzetes, szétterülő korona-képét. Az egykorú, elegyetlen állományhoz szokott szemet zavarja az ilyen kiugró növekedésű fa. A böhönc és annak káros hatásai jutnak az eszünkbe. Ezek a törzsek is kétségtelenül böhönc jellegűek, legalább is növekedési erélyüket tekintve. De hátrányos-e az ilyen tulajdonságú törzs az akácosban is annyira, mint pl. a fenyvesekben vagy a bükkösökben? A fácskák szép, nyúlánk, vastag törzse hamar útbaigazít: a gyors növekedésű, rövid vágásfordulóban kezelt, ma még legtöbbször elegyetlenül telepített akácosokban a kiugró egyedek — szemben a fenyő és bükk állományok hasonló törzseivel — nem tekinthetők böhöncöknek, sőt éppen az elődeik jó növekedési képességeit örökölt egyedekre kell az állománynevelés munkáját összpontosítani.

Néhány héttel később az ágasgyházi homokon találkoztunk töme-

* Megvitatás céljából közli a Szerkesztőbizottság.

gesen hasonló jelenséggel. Itt 20—24 évvel ezelőtt nagyobb, összefüggő, mezőgazdasági művelésre gazdaságosan már nem alkalmas területet telepítettek be akáccal, jóformán tekintet nélkül a felszíni és a talajviszonyokra. Engedély nélküli fakitermelések, nem elég rendszeres gyérítések következtében nem zavartalan ugyan az állományok képe, de ennek ellenére is szembetűnt a nemrégén látott kép: néhány kiugró növekedésű,

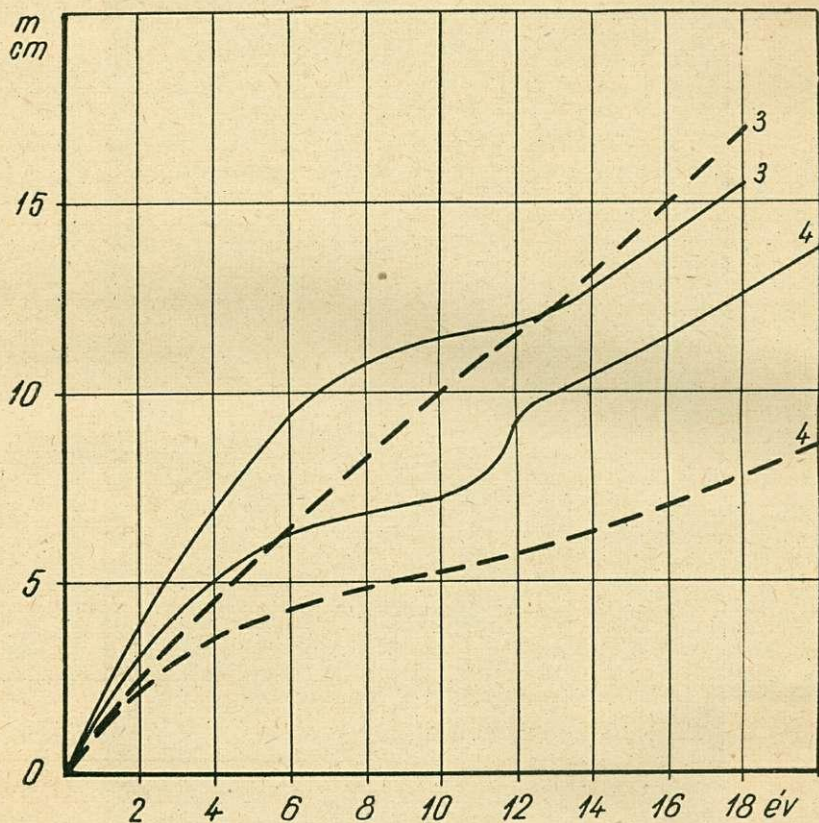
A löszbefúvásos ágasegyházi homok egykorú, azonos eredetű akácosában, különösen a jobb szélén lévő alak mellett, egészen feltűnő az értékakácnak társait meghaladó erélyű vastagsági növekedése

vastagabb, magasabb egyed a megszokott állományképben, annak ellenére, hogy feltételezhetően éppen a vastagabb törzseket nem kímélték. A részletes állományszerkezeti és fatömegfelvételek azután egészen érdekes eredményekre vezettek.

Az egyik állományban 0,02 ha próbaterületen — a homok jellegzetes változékonysága miatt nagyobb terület nem volt egyöntetűnek tekinthető — 16 db fát vettünk fel. Ezek összes fatömege 2,286 m³, 1 ha-ra át-

számítva $114,3 \text{ m}^3$ volt. A törzseket vastagsági fokok szerint csoportosítva kitűnt, hogy a legnagyobb vastagsági fokozatba tartozó két törzs összes fatömege $0,763 \text{ m}^3$, azaz az egész terület összes fatömegének $33,3\%$ -a ebben a két törzsben van összpontosítva.

Egy másik állomány még meglepőbb eredményt adott. Az ugyan-csak $0,02 \text{ ha}$ nagyságú próbaterület 7 cm -nél vastagabb törzseinek összes fatömege $1,866 \text{ m}^3$, azaz 1 ha -ra átszámítva $93,3 \text{ m}^3$ volt. A vastagsági fokozatonkénti fatömegmegoszlás itt is meglepő eredményre vezetett: 21 törzs közül 4 törzsön, tehát az állomány törzseinek alig az ötödén van az összes fatömegnek több mint a fele, $55,5\%$!

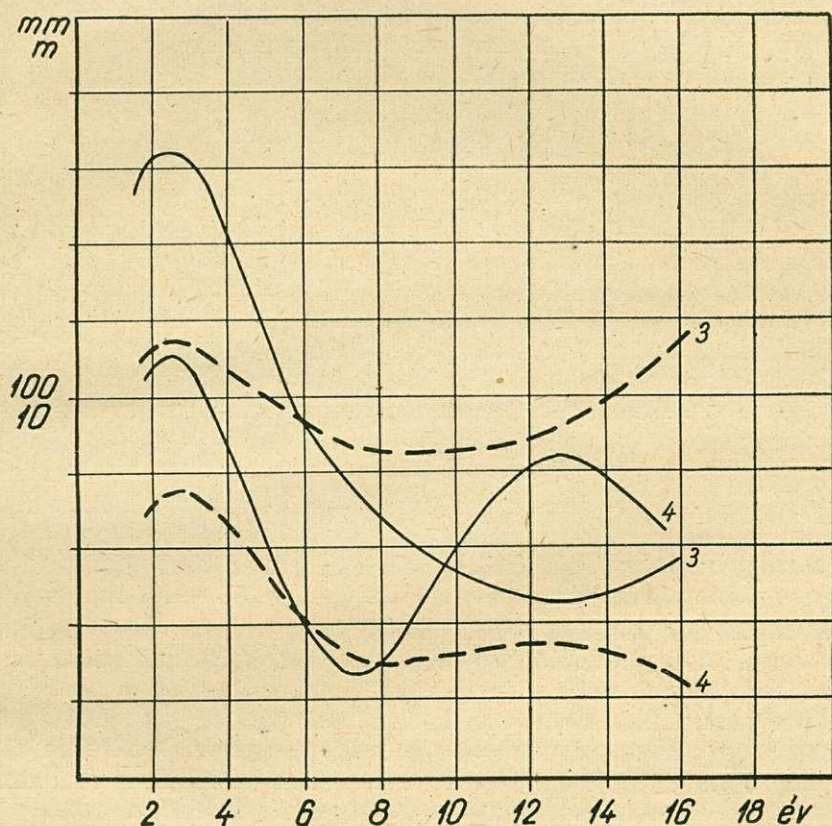

Erőteljesen vastagodó típusú értékakác (3) és átlagtörzs, (4) magassági növekedésének (—) és mellmagasságban mért vastagodásának (---) görbéje.

1. ábra

Az 1. és 2. ábrák egy erőteljesen vastagodó típusú értékakác növekedési viszonyait szemléltetik egy átlagtörzzsel szemben. Világosan látszik, hogy az értékakác magassági és vastagsági növekedése (1. ábra 3.) kezdettől fogva felülmúlja az átlagtörzsét. Jellemzőségét az adja meg, hogy a vastagsági növedéke (2. ábra 3. szaggatott vonal) kezdettől fogva jóval nagyobb és idősebb korban is töretlenül erőteljes, míg az átlagtörzse jóval alacsonyabb és visszaesik.

Több eltérő termőhelyen lévő különböző korú akácállományban végzett állományszerkezeti és fatömegfelvételek tisztázták a felismerést és a teendőket is: egyes akácok társaikat messze felülmúló eréllyel növekednek, szebb törzset és jóval több fatömeget termelnek. Ezek a törzsek az állományok igazi értékhordozói — amint magunk között elneveztük — az értékakácok. Az állománynevelés során ezeknek a fejlődését kell első-sorban elősegíteni. Figyelmünket csak a növekedés és alak szerint kiugró tulajdonságú egyedekre összpontosítottuk. Lehetséges, hogy ezek ősei a hazai előfordulási helyhez igen közel álló jellegű termőhelyen éltek. De az is lehetséges, hogy heterózis jelenséggel állunk szemben. A kérdésnek

Erőteljesen vastagodó típusú értékakác (3) és átlagtörzs (4) korszaki átlagos magassági (—) és mellmagasságban mért vastagsági (---) növekedésének görbéje.

2. ábra

ez a része csak a nemesítés további munkája nézőpontjából érdekes, a fatermelést a nagy többlettermelési lehetőség érdekli közvetlenül. Ezért érdemes a figyelmet erre irányítani.

Az értékakác már a telepítést követő második évben kitűnik társai közül. Szinte „kicsattanó“, egészséges színű kérge alatt már az első évektől kezdve néha többszörösen vastagabb palást rakódik fel, mint az állomány átlagtörzszeire. Ugyanakkor magasabb is a többinél, koronája há-

roméves korban már társai fölé emelkedik. Az akácra általában annyira jellemző vezérág-váltást értékakácokon kevésbé tapasztaljuk. A feltörő hajtások mellett az egymagasságban induló másik hajtás növekedése már az első évben elmarad. Ritkább és könnyebben visszaszorítható tehát a villásodó törzs. Minden erőt a feltörő hajtásba összpontosít, ezért sűrűbb, szétboruló koronája alatt kevesebb és vékonyabb hajtás verődik ki a törzsön. A vezérághoz képest azok sem vastagodnak erősen. Később — elmentében a gyengébb növekedési erélyű átlagtörzsek vastagabb oldalágaival — könnyebben elszáradnak. Az akácokban elengedhetetlen nyesés munkája tehát könnyebb, eredményesebb.

Ez a kezdeti növekedési erély a későbbiek folyamán is tart, jóllehet csak bizonyos irányban marad kiugró erősségű. Vannak olyan törzsek, amelyek magasan — nem ritkán az átlagmagasság ötödével, negyedével is — kiemelkednek az állományból. Ez az erőteljes magassági növekedés korán jelentkezik és az ilyen típusú törzseknél idősebb korban is változatlanul fennáll. Ezek a törzsek vastagabbak is, hiszen asszimilációs felületük szabadabban érintkezhetik a fénnel.

Ugyanakkor vannak törzsek, amelyek alig emelkednek társaik fölé, azonban sokkal vastagabbak. Az évi vastagsági növedék már a második, harmadik évben nagyobb, néha többszöröse az átlagtörzsének. Nagyobb vastagodási képességét egész élete folyamán fenntartja. Az állomány szerkezetének legkisebb változásaira is azonnal reagál — a nevelővágások során tágasabb állásba került korona rögtön szétterül és bár magassági növekedése kevésbé, vastagodása sokkal erőteljesebbé válik. A vastagodó típusú értékakác sokkal érzékenyebb a nevelővágásokkal szemben, alakítása jól kézben tartható.

Az értékakácok törzselemzési adatai szerint az évgyűrűk vastagsága nem ritkán 3—5-szöröse a néhány mellettük lévő átlagtörzs évgyűrűinek. A legnagyobb évgyűrűszélességek 5—4,6 mm között váltakoznak, míg ugyanott az átlagtörzs átlagos évgyűrűszélessége 1,5—1,1 mm volt.

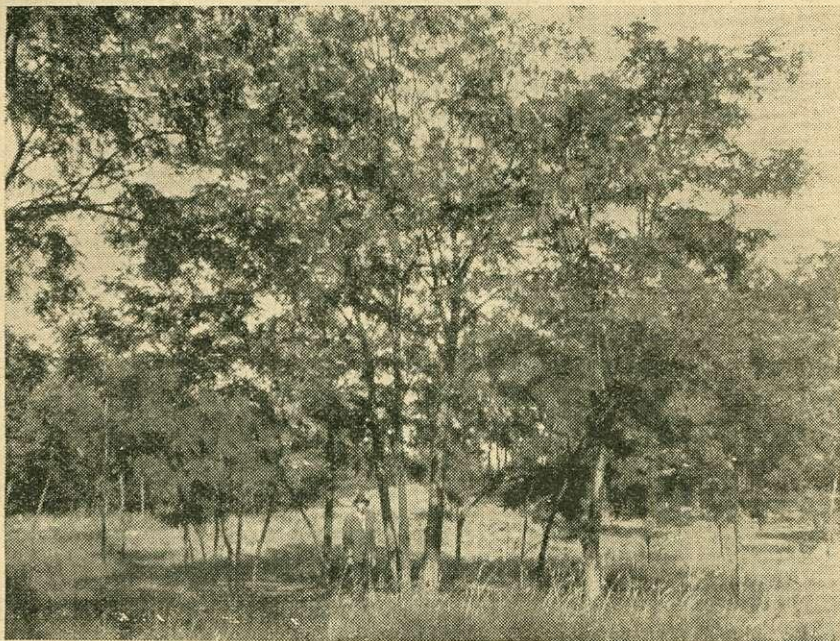
Az 1952. évi késői fagy az akácok növekedését nagy területeken visszavetette. A legkülönbözőbb homoki termőhelyekről származó számos akáctörzs évgyűrűinek elemzése szerint ebben az évben növedékvesztés volt tapasztalható. Az értékakácokban viszont az 1952. évi évgyűrűszélesség a késői fagyok ellenére sem keskenyebb. Ezek a törzsek tehát kiugró növekedési erélyük következtében az időjárás általános fatömegvesztéget okozó rendellenességeit is képesek ellensúlyozni.

A Duna—Tisza közti homokhát erdőgazdasági táj legkülönbözőbb termőhelyi típusairól származó törzsek évgyűrűinek elemzése vezetett arra a további felismerésre is, hogy az értékakác törzsek az átlagtörzseknél kedvezőbben tudják hasznosítani a termőhelyek tulajdonságait: növekedési fölényüket a nagy termelési erélyű termőhelyek peremén ott is jobban megtartják, ahol az átlagtörzsek növekedése már erősen visszaesik. Pl. a jó talajú, szélvédett, jobb tenyészeti körülményekkel rendelkező, zártabb laposokat körülvevő száraz, széljárta, meleg, széles hátakon szinte egyedül az értékakácok állják meg a helyüket.

Mindezek a felvételek a legkülönbözőbb termőhelyekről származnak. A termőhelyek minősége természetesen befolyásolja az értékakác növekedését is. A jobb termőhelytípusokon, pl. az ágasegyházi löszbefúvások akácosaiban nagyobb az abszolút vastagodás, mint a gyengén humuszos,

széles hátak akácosainak értékakácainál. Az értékakác igazi jelentősége viszont éppen a gyengébb termőhelyeken jelentkezik. Kiugró növekedésük itt a legszembetűnőbb, hiszen itt a gyengébb növekedési erélyű átlagtörzsek nem, vagy alig tudják már a termőhely szűkösebb adottságait jól hasznosítani.

Az értékakác erdőművelési jelentősége is a gyengébb termőhelyeken látszik a legnagyobbban. Itt az akác legtöbbször a feketefenyőnek, kedvezőbb vízgazdálkodású talajokon a szürkenyáras erdei fenyveseknek

A buckák száraz, széljárta, széles hátán néhány értékakác és a körülöttük kialakult erdőfolt állja csak a helyét.

lesz elegytársa. Milyen más lehet ezeken a nem akácnak való, de számára éppen a feketefenyő és az egyéb fafajok által meliorált termőhelyeken az akácelegy fatömeggyarapodása, ha a vastagodó vagy a magasra törő típusú, de a gyengébb termőhelyeket is egyaránt nagyobb eréllyel hasznosítani képes értékakácokat telepítjük.

A felismerés az akácnemesítés számára is adhat gondolatokat. Az akácnemesítés — mint azt Kopeczky F. nemrégiben megjelent tanulmányában is olvashatjuk — a legjobb, ún. „akáctermőhelyeken“ kíván dolgozni, ott is az eleddig elegyetlenül telepített akácosokat tartja szem előtt és nemesítési céljait is ennek megfelelően tűzte ki. Az elegyetlen állományképzővel szemben azonban ma már az elegyfaaként szereplő akácot is nélkülözhetetlennek és értékesnek tartjuk. (L. Dr. Babos I. Erdő, 1957. 10. sz.) Sőt, éppen elegyes viszonyok között válnak az akác gazdaságosan és eredményesen vállalható telepítési lehetőségei egyre szélesebbekké; mindez különösen gyengébb termőhelyeken, amelyeket a nemesítés ki-
zárt, mondván, hogy a száraz talajokra telepíthető akácok nemesítésével

nem kíván foglalkozni. A homoki erdőgazdálkodás ilyen vonatkozásban is nagy figyelemmel kísérné az akácnevelés munkáját, hiszen munkahelyein — többek között — a szárazságtűrés — vagy pozitíve felvetve — a szárazabb viszonyok közötti erőteljes növekedés is elsőrendű kíváncsiság.

Az értékek kedvező tulajdonságai tehát a következőkben foglalhatók össze:

1. Az értékek növekedési erélye kezdettől fogva nagyobb, mint az átlagtörzseké. Ez a tulajdonságuk vágáskorrig megmarad.
2. Az értékek egyes típusai kiugró vastagodási, illetőleg magassági növekedési képességükönél tűnnek szembe.
3. Mindkét típus elsőrendűen alkalmas arra, hogy az állományok fatömegét növelje és minőségét javítsa.
4. Az értékeket elsősorban a gyengébb termőhelyeken kell figyelemmel kísérni, mert ezek kedvezőtlenebb tenyésztési viszonyai között erősebb szelekció váltotta ki a legellenállóbb és legjobb növekedési képességű egyedeiket.

Mindezekből a következők a gyakorlati tennivalók:

1. Fel kell keresni és ki kell jelölni a legjobb növekedési képességű értékeket és ezeket törzsfáknak kell minősíteni.

2. Ki kell szelektálni a legjobb törzseket részben vegetatív úton, olások és elkülönített beporzások biztosításával, részben különlegesen, egyedenként begyűjtött és elkülönítetten vetett, telepített és nevelt anyagból.

A részletesebb vizsgálatokat folytatjuk és kiszélesítjük. Bízunk abban, hogy mindezek eredményei megerősítik az első felismeréseket.

Válasz „A magyar erdőkből kitermelhető fatömeg” című vitaanyaghoz érkezett hozzászólásokra

Az Erdő októberi száma három hozzászólást tartalmaz a magyar erdőkből kitermelhető fatömeg kérdéséhez. Mind a háromból kicsendül az erdőt szerető és féltő szakember hangja. Olyan problémákat vetnek fel, amelyek eredetileg nem kaphattak helyet a tanulmányban egyrészt azért, mert a Magyar Tudományos Akadémia Erdészeti Bizottságának ezzel kapcsolatos vitaanyaga korlátozott terjedelmű volt, másrészt azért, mert a felhozott gondolatok a magyar erdőrendezés számára a jövőben megoldandó feladatokat jelentenek. Akad a hozzászólásokban olyan vélemény is, amely félreértésen alapul. Világos azonban, hogy mind a vitaanyag, mind a hozzászólásoknak közösen és félreérthetetlenül az a célja, hogy tisztázzódjék az egész problémakör. Mindannyian nemcsak nagy gazdasági, hanem legalább ilyen mértékű politikai jelentőséget tulajdonítunk a kialakulóban levő állásfoglalásnak.